

RAZSTAVA GEODETSKI INSTRUMENTI IN OPREMA NA SLOVENSKEM S Poudarkom na Dolenjski

Marjeta Bregar, Boštjan Pucelj

Letos zaznamujemo 200-letnico patenta cesarja Franca I. o zemljiškem davku, ki je bil povod za nastanek zemljiškega katastra, poznanega pod imenom franciscejski kataster. S prerisi in kopijami načrtov iz tega obdobja se srečujemo še danes, saj se zemljiški kataster ni bistveno spremenil, še najbolj se je spreminjala merska oprema, ki je iz preprostih instrumentov prešla na globalni navigacijski sistem.

Gradivo, povezano z zemljiškimi katastri – tako grafični prikazi kot spisovni del –, se je že dodobra uveljavilo kot kulturna dediščina, ki jo hranijo pretežno arhivi pa tudi muzeji in ne nazadnje geodetske uprave. Tega pa še ne moremo povsem trditi za instrumente in opremo s tega področja. Velik korak k uveljavitvi teh predmetov kot tehniško-kulturne dediščine sta naredila geodeta mag. Janez Slak in Boštjan Pucelj, oba iz Dolenjske.

Zamisel in pobudo za evidentiranje in popisovanje vseh instrumentov, ki so se na Slovenskem uporabljali za vzpostavitev in vzdrževanje zemljiškega katastra, je dal mag. Slak, ki je tako poskrbel, da je marsikateri predmet s področja geodezije ohranjen in ni ostal pozabljen na kakšnem podstrešju ali odvržen v smeti ter tako prepuščen uničenju. Boštjan Pucelj je pri dokumentiranju opravil vlogo fotografa gradiva in predmetov.

Slednji, sicer priznan novomeški fotograf, je Dolenjskemu muzeju Novo mesto lani predlagal, da bi pripravili razstavo na temo geodetskih instrumentov in opreme. Uslužbencem se je zamisel zdela zanimiva in malce drugačna od razstav, ki jih običajno pripravljajo, še posebej zaradi tematike in vrste dediščine. Razstavo so uvrstili v predlog programa za leto 2017, ministrstvo za kulturo jo je potrdilo in jo poleg drugih sofinanciralo.

Lahko bi rekli, da je – kljub Slovenski geodetski zbirki na gradu Bogenšperk – to prva razstava, ki ponuja sistematičen vpogled v mersko opremo, še posebej instrumente, ki so se uporabljali pri vzpostavitvi in vzdrževanju zemljiškega katastra na območju današnje Slovenije od konca 19. stoletja do danes. Naprave izpred leta 1945 so unikatne, saj so sestavljene ročno in je težko najti dve povsem enaki. Merski predmeti, tako drobni pisarniški pripomočki kot merski terenski instrumenti, so bili nekoč zgolj mehansko in optično orodje, pozneje sta se priključila še elektronika in navigacijski sistem. Čeprav so naprave namenjene predvsem meroslovju, torej pridobivanju nevidnih podatkov, so orodja lepo oblikovana, skladna, prijetna na pogled in delujejo tako rekoč kot umetniški objekti.

Na razstavi so med drugim na ogled členasta merilna veriga na sežnje ali klaftre za dolžinsko merjenje zemljišč (verjetno iz prve polovice 19. stoletja), ki je tudi najstarejši razstavljeni pred-

met, preprosta merska mizica, pripomočki za kartiranje, risanje in računanje, prerisi katastrskih načrtov s podobo Novega mesta in okoliških krajev ter seveda nivelirji, tahimetri in še posebej teodoliti, ki so med instrumenti najštevilčnejši. Najstarejši razstavljeni teodolit in vodilni predmet je izdelalo podjetje Neuhöfer & Sohn na Dunaju in ga lahko umestimo v obdobje okrog leta 1880. Je eden najstarejših ohranjenih teodolitov v Sloveniji in se je uporabljal pri izmerah na območju Dolenjske.

Razstavljeni predmeti so iz zbirke Dolenjskega muzeja Novo mesto, Geodetske uprave Republike Slovenije in njenih območnih uprav (še posebej območne geodetske uprave Novo mesto), Fakultete za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani, Tehniškega muzeja Slovenije in podjetja Geoservis. Dopolnjujejo jih panoji z obrazložitvami o uporabi instrumentov ter predstavitev franciscejskega in drugih katastrov do danes. Geodetski instrumenti se uporabljajo na različnih področjih življenja in dela, ne le v geodeziji. Tako je predstavljena njihova uporaba pri arheoloških izkopavanjih na Kapiteljski njivi, ki jih izvaja Dolenjski muzej Novo mesto.

Ustvarjalci razstave dokazujejo, da se kulturna dediščina skriva tudi v (za laično javnost) ozkih strokovnih krogih, pa kljub temu zelo vpliva na širšo družbo, in prav je, da se je zavedamo, jo spoštujemo, dokumentiramo, hranimo in varujemo za prihodnje rodove, tako bomo tudi zaradi teh predmetov lažje razumeli nastanek in stanje današnjega katastra.

Razstavo, s katero ne zaznamujemo le 200-letnice začetkov franciscejskega katastra na Slovenskem, ampak tudi štiri desetletja delovanja Dolenjskega geodetskega društva, je Dolenjski muzej pripravil v sodelovanju z Dolenjskim geodetskim društvom, Geodetsko upravo Republike Slovenije in Fakulteto za gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani.

Obiskovalcem je na voljo zložanka v izdaji Dolenjskega muzeja ter knjiga Geodetski instrumenti in oprema na Slovenskem avtorjev mag. Janeza Slaka in Boštjana Puclja, ki jo je izdala Zveza geodetov Slovenije in je ugledala luč sveta ravno na dan odprtja razstave, 24. februarja 2017.

Na odprtju so zbrane nagovorili Jasna Dokl Osolnik, direktorica Dolenjskega muzeja Novo mesto, Marjeta Bregar, soavtorica razstave, mag. Blaž Mozetič, predsednik Zveze geodetov Slovenije, in Anton Kupic, generalni direktor Geodetske uprave Republike Slovenije, ki je razstavo tudi odprl. Predmeti bodo na ogled v Mali dvorani Dolenjskega muzeja Novo mesto do 13. aprila 2017.

Za uresničitev zamisli gre zahvala vsem, ki so posodili predmete, in tudi posameznikom, ki so avtorjema Boštjanu Puclju in Marjeti Bregar prijazno pomagali pri pripravi, še posebej mag. Janezu Slaku, Andreju Bilbanu, dr. Jocu Triglavu in dr. Dušanu Kogoju.

Slika 1: Na odprtju razstave – z leve: mag. Janez Slak, Boštjan Pucelj, Jasna Dokl Osolnik, mag. Blaž Mozetič, Marjeta Bregar in Anton Kupic. Foto: Robert Kokol, arhiv Dolenjski muzej Novo mesto

Slika 2: Obiskovalci si ogledujejo razstavljene predmete. Foto: Robert Kokol, arhiv Dolenjski muzej Novo mesto

Marjeta Bregar, Dolenjski muzej Novo mesto
e-naslov: marjeta.bregar@dolenjskimuzej.si

Boštjan Pucelj, za Dolenjsko geodetsko društvo
e-naslov: bosstjan.pucelj@gov.si